

Rozdělená obloha, rozdělené koleje – 11. díl – Postav třeba zeď

17.05 2021 07:45, Libor Hinčica, Autobusy Berlín Metro Ostatní Tramvaje Trolejbusy

Přípravy na stavbu slavné Berlínské zdi byly zahájeny již v červnu 1961, kdy byla z každého policejního praporu v NDR odvelena jedna rota do Berlína. Jelikož informace o možném uzavření hranic prosakovaly na veřejnost, snažilo se uprchnout přes Západní Berlín stále více lidí. Od 7. 7. 1961 byly zintenzivněny kontroly na přechodech, přesto do konce měsíce opustilo NDR více než 30 000 lidí. V červenci získali východní Němci formální souhlas Sovětského svazu s uzavřením hranice, současně posvětili záměr také všichni signatáři ze zemí tzv. Varšavské smlouvy, tedy včetně Československa.

Od 1. 8. 1961 se začalo s navážením stavebního materiálu, který měl mj. posloužit i pro zesílení ochranného kruhu kolem Berlína (jen pro tento účel bylo zapotřebí dopravit 300 tun ostnatého drátu). Zprávy o možném odříznutí Západního Berlína nebylo možné utajit a dostaly se také k západním spojencům a do Západního Berlína samotného. Hermetické uzavření 164 km dlouhé hranice se ale zdálo být představitelům západních tajných služeb nemožné.

Normální provoz v okolí Braniborské brány v roce 1958. Řidiči jsou upozorňováni, že po 70 m končí Západní Berlín (opouštějí britský sektor), nicméně v průjezdu do východního Berlína jim nikdo nebrání. (foto: archiv BVG)

Dne 12. 8. 1961 v osm hodin večer byly otevřeny rozkazy k operaci „Rose“ (růže). Do dvou hodin se podařilo dosáhnout plné pohotovosti a o půlnoci přišel rozkaz, aby se jednotky daly do pohybu. Vojenské jednotky (včetně tanků) měly uzavřít vnější okruh okolo Berlína ve vzdálenosti minimálně 1 000 m od sektorových hranic. Mělo tak být zabráněno přítomnosti vojenské techniky a vojáků v těsné blízkosti západních sektorů, aby nemohla být probíhající akce vnímána jako vojenský akt. Samotné uzavírání hranic Berlína prováděli východoněmečtí policisté společně s věrnými milicionáři. 68 přechodů bylo zcela zabarikádováno a nadále zůstalo ponecháno jen 13 chráněných přechodů. Vypnuto bylo pouliční osvětlení a v šest ráno byl již Západní Berlín zcela uzavřen. Ačkoli se již od 13. 8. 1961 hovoří o Berlínské zdi, ve skutečnosti ještě zdí v pravém slova smyslu nebyla. Použity byly pouze překážky, barikády, ostnatý drát a další prvky, které bylo možné během noci instalovat. S instalací betonové zdi se začalo až od 18. 8. 1961, a to nejprve jen na některých úsecích. Postupné zdokonalování zdi poté probíhalo prakticky po celou dobu její existence v souvislosti s množícími se snahami o proniknutí hranice.

I když občané na obou stranách hranice proti uzavření hranic protestovali, západní spojenci zůstávali klidní. Důvodem bylo ujištění maršála Koněva (velitele sovětských vojsk v oblasti), že práva západních spojenců nebudou nijak omezena a že opatření nejsou nijak namířena proti Západnímu Berlínu. I když by se tedy mohlo zdát, že šlo o jakousi obdobu blokády západního Berlína jako v letech 1948 a 1949, ve skutečnosti šlo o restrikci především proti vlastním občanům východního Německa a Berlína. Ostatně i americký prezident Kennedy se již dříve jasně vyjádřil, že jej zajímá otázka Západního Berlína, nikoli jeho východní části.

Přesto nebyla pravda, že by pohyb občanů Západního Berlína zůstal neomezen. Od 23. 8. 1961, tedy

po pouhých 10 dnech, byl počet přechodů mezi západními sektory a východním Berlínem redukován z 13 na pouhé 4. Občanům Západního Berlína bylo umožněno do východního svobodně procházet, avšak pouze za předpokladu, že si zažádají o vízum u jedné ze dvou poboček Cestovní agentury NDR. To ale mělo háček. Žádná pobočka Cestovní agentury NDR nebyla v Západním Berlíně zřízena – východní Němci pouze požádali o jejich zřízení. To ale Západní Berlín zamítl, protože formálně se ještě v roce 1961 obě Německa (východní i západní, a s nimi i Západní Berlín), vzájemně neuznávala. Pokud by Západní Berlín přistoupil na to, že budou jeho občané žádat o vízum, znamenalo by to uznání vízové politiky, a tím i existenci východního Německa a východní politiky. Východní Němci si tedy při stavbě Berlínské zdi počínali naprosto mistrně a svému protějšku dali šach mat. Prakticky bezezbytku byly dodržovány podmínky mírových smluv z Postupimi ve vztahu k diplomatům a vojenským přidělencům a svobodný pohyb občanů Západního Berlína také nebyl omezen, jen pro něj byla stanovena pravidla, která nebylo možné bez aktivní spoluúčasti západu splnit.

Pohled do stanice metra na Alexanderplatzu okolo roku 1960. (foto: archiv BVG)

Využijme ještě tohoto ryze nedopravního popisu k tomu, abychom osvětlili, že k uznání samostatné existence Západního Berlína došlo v roce 1971, kdy byla podepsána smlouva všemi spojenci (tedy včetně SSSR). Nadále platilo, že západní Německo Západnímu Berlínu nevládlo, ale zastupovalo jej. Před Vánoci 1972 poté došlo k podpisu smlouvy, která uznávala vzájemně existenci NDR a NSR, načež došlo k vytvoření zastupitelských úřadů v obou státech. Díky tomu bylo možné, aby mohli občané Západního Berlína zase do východního Berlína cestovat bez větších omezení.

Nyní se vraťme ještě do osudné noci z 12. na 13. 8. 1961 z pohledu veřejné dopravy. U povrchové dopravy tvořené tramvajemi, autobusy a trolejbusy byla situace jednoduchá. Žádná linka, která by křížila hranice sektorů, už dlouhá léta neexistovala. Na některých místech byl sice stále zajišťován přestup, nicméně se zřízením zdi byla tato možnost pouze zrušena, aniž by se to nějak dotklo linkového vedení. Jiná situace panovala u metra a S-Bahnu. Celkem byl přerušen provoz na 12

linkách S-Bahnu a U-Bahnu. Východoberlínský DP (BVG-Ost) nebyl na blížící se uzavření hranic předem upozorněn. Ze soboty na neděli, kdy k uzavření hranic došlo, mělo vedení východoberlínského DP dokonce večírek, a tak se některá nezbytná opatření mírně opozdila. Příkazy k uzavření stanic následovaly až ve tři ráno a teprve v časech 3:15 až 3:30 se dali pracovníci BVG-Ost do pohybu. Tehdejší ředitel BVG-Ost Heinz Parschau si měl údajně později postesknout: *„Víte, vybrali jste velice nepříznivou dobu,“* ale opak byl pravdou (víkendová noc byla vybrána zcela záměrně).

Do stanic metra a S-Bahnu byli nahnáni pracovníci BVG-Ost a chybět nesměl ani útvar dopravní policie. Jejich úkolem bylo přesvědčovat lidi v přecpaných stanicích, že žádný vlak dál na západ již nepojede a otáčet jejich kroky zpět. Současně museli provést veškerá nezbytná opatření pro zastavení provozu. V 5:34 dne 13. 8. 1961 byl provoz metra již v režimu po uzavření sektorových hranic. Rychlost a přesnost těchto opatření by se mohla zdát zarážející, ve skutečnosti ale byly již od 50. let připraveny scénáře pro možnost uzavření hranic, a tak se postupovalo bod po bodu podle těchto not. Týmy pracovníků byly rozmístěny na celkem 30 místech v Berlíně, do některých stanic (Alexanderplatz, Ostbahnhof, Friedrichstraße) musely být poslány ještě dodatečné posily.

Původně se v metru a S-Bahnu ozývalo pravidelné hlášení, ve znění: *„Pozor! Právě opouštíte demokratický sektor Berlína“* Toto hlášení, pomiňme nyní jeho absurdnost, protože demokratické státy zpravidla nemají potřebu oddělovat své občany od zbytku světa zdí a ostnatým drátem, bylo od 13. 8. 1961 minulostí. Nově se pouze s tlampačů ozývalo: *„Konec linky! Konec linky! Vlak zde končí!“* Lidé si museli vystoupit a ti, kteří chtěli jít dále do Západního Berlína, museli jít pěšky k nejbližšímu hraničnímu přechodu, přes který ale byli pochopitelně puštěni zpět jen občané bydlící v západních sektorech.

Url: Rozdělená obloha, rozdělené koleje – 11. díl – Postav třeba zeď